50-Rus Dilinde deyimbilim kavramının kapsamı ve sınırlılıkları[1]

Bahar DEMİR[2]

Aytül BAYAR[3]

APA: Demir, B.; Bayar, A. (2020). Rus Dilinde deyimbilim kavramının kapsamı ve sınırlılıkları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* (21), 811-822. DOI: 10.29000/rumelide.835787.

Öz

Deyimbilim 20. yy'ın 40'lı yıllarında oluşmaya başlamış, 60'lı yılların ortalarına doğru ise, V. V. Vinogradov'un yapmış olduğu çalışmalarla birlikte bağımsız bir dilbilim dalı olarak kabul görmüş ve netlik kazanmıştır. Rus dilinde deyimbilim problemlerinden biri olan deyimbilimin kapsamı ve sınırları konusu ise dilbilimciler arasında görüş ayrılığına neden olan en önemli konulardan biri hâline gelmiştir. Rusçada sabit sözcük birleşimlerinin yanı sıra, atasözleri, 'pogovorka' türündeki ifadeler, basmakalıp ifadeler, alıntılar, özlü sözler gibi sabit ifadeler de deyimbilim kapsamına dâhil edilmeli mi, yoksa edilmemeli mi? sorusu bu alanda çalışma yapan bilimadamlarını ikiye bölmüştür. Bütün bu ifadelerin deyimbilimin kapsamına dâhil edilip edilmemesiyle ilgili sınırlar ise her iki yaklaşımı birbirinden ayıran anlamsal bütünlük, sabitlik, yeniden üretilebilirlik, ayrı bir şekilde oluşma, birkaç sözcükten oluşma gibi özelliklere göre çizilmiş ve her dilbilimci kendine ait deyimsel sınırlılıklar belirlemiştir. Bu çalışmada, birçok yönden Türk deyim sisteminden ayrılan ve Türk mentalitesine oldukça yabancı olan Rus deyim sisteminin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Rus dilindeki deyimbilim kavramının kapsamı ve sınırlılıkları V. V. Vinogradov, S. İ. Ojegov, V. N. Teliya, V. P. Jukov, V. L. Arhangelskiy, N. M. Şanskiy, A. İ. Yefimov, M. M. Kopılenko ve Z. D. Popova gibi dilbilimcilerin görüşleri ve birbirinden farklı olan yaklaşımları üzerinden ele alınmış ve incelenmiştir. Detaylı bir şekilde ele alınan yaklaşımlardan, deyimbilimin ortaya çıkmasıyla başlayan bu görüş ayrılığının günümüzde de devam ettiği ve daha uzun yıllar Rus dilinde deyimbilim kavramının sınırlarının tam anlamıyla belirlenemeyeceği açıkça anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Deyim, deyimbilim, deyimbilimin kapsam ve sınırlılıkları, Rus dili

The scope and limitedness of the concept of phraseology in the Russian Language

Abstract

Phraseology began to form in the 1940s of the twentieth century. In the mid-1960s, it has been clarified and considered as an independent field of linguistics with the studies of V.V. Vinogradov. The issue on the scope and limitedness of phraseology, which is one of the phraseology problems in the Russian language, has become one of the most important issues which cause a difference of opinion for linguists. The question on ''Should fixed expressions such as proverbs, expressions in

[1] Bu makale Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Bahar Demir tarafından yürütülmekte olan "Çağdaş Rus Dilinde Hayvan Kavramı İçeren Deyimlerin Çağdaş Türkçe İle Karşılaştırılması" adlı doktora tezinden esinlenerek hazırlanmıştır.

[2] Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü (Ankara, Türkiye), bahar.demir@asbu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-0975-1172 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.09.2020-kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.835787]

[3] Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü (Ağrı, Türkiye), aytul_erdogn@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-8478-8215

the form of 'pogovorka', stereotypical expessions, quotations and words of wisdom in addition to fixed word combinations in the Russian language be included in the scope of phraseology?" has divided the scientists, who work in this field of study, into two. Regarding whether or not it should be included in the scope of phraseology, the limits of such expressions have been formed in accordance with the characteristics such as semantic integrity, fixedness, reproductibility and independent formation, and each linguist has determined a unique phrasal limitedness. In this study, it is aimed to reveal the Russian phraseological system which differs from the Turkish phraseological system in many aspects and is quite foreign to the Turkish mentality. Furthermore, the scope and limitedness of the concept of phraseology in the Russian language will be considered and examined through different opinions and approaches of the linguists such as V.V. Vinogradov, S.I. Ojegov, V.N. Teliya, V.P. Jukov, V.L. Arhangelskiy, N.M. Sanskiy, A.I. Yefimov, M.M. Kopılenko and Z.D. Popova. In accordance with such approaches examined in detail, it has been clearly understood that this difference of opinion began upon the appearance of phraseology still continues in our day, and that the limits of the concept of phraseology cannot be determined properly in the Russian language for many years.

Keywords: Phrase, phraseology, scope and limitedness of phraseology, the Russian language

Giriş

20. yy'ın 40'lı yıllarına kadar deyimlerle ilgili farklı düşünceleri ve gözlemleri ortaya koyan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, "*deyimlerin yapısıyla ilgili sorunu*" açıklayan A. A. Potebnya, "*sözcük oluşumu ile deyimin ilişkisini*" ortaya koyan İ. İ. Sreznevskiy, "*bitişik ifadeler ve sözcükler*" ile ilgili gözlemlerini dile getiren F. F. Fortunatov, "*bölünemeyen sözcük birleşimlerinin farklı türlerinin incelenmesi*" üzerine teorik açıklamalara yer veren A. A. Şahmatov, "*dilbilimin bağımsız bir dalı olarak deyimbilimi ayrı tutmanın gerekliliği*" ile ilgili görüşlerini yansıtan Ye. D. Polivanov gibi dilbilimcilere aittir (Şanskiy 1996: 7). 20. yy'ın 40'lı yıllarında ise V. V. Vinogradov'un çalışmalarıyla oluşmaya başlayan deyimbilim, genellikle sözcükbilimin içerisinde yer aldığından, temel kavramları ve kapsamı yeterince anlaşılamamıştır. Ayrıca Vinogradov'a göre, deyimbilim alanının bağımsız bir şekilde gelişmemesinin nedeni belli bir sınıflandırmanın yapılmamış olmasıdır (Vinogradov 1977: 118).

V. N. Teliya'ya göre, deyimbilim ve deyimbilim sorunları üzerine yurtiçinde ve yurtdışında birçok çalışma yapılmasına rağmen, bu alanın incelenmesi ve araştırılması gereken eksik yönleri bulunmaktadır. Ayrıca Teliya "*Rusya'da deyimbilimin boş yere ortaya çıkmadığını*" dile getirmiş, bunu anlamanın da A. A. Şahmatov, F. F. Fortunatov, İ. İ. Sreznevskiy, M. M. Pokrovskiy, A. A. Potebnya, S. İ. Abakumov, L. A. Bulahovskiy, Ye. D. Polivanov ve B. A. Larin gibi dilbilimcilerin yapmış oldukları çalışmalardan ve ortaya koydukları görüşlerden anlamanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Teliya 60'lı yılların ortalarına doğru Vinogradov'un yapmış olduğu çalışmalarla deyimbilimin bağımsız bir dilbilim dalı olarak netlik kazandığının altını çizmiştir (Teliya 1996: 11-12). Teliya'nın belirtmiş olduğu görüşün aksine A. V. Kunin ise, Vinogradov'un yapmış olduğu çalışmaların bağımsız bir dilbilim dalı olarak deyimbilimin temeli olamayacağını, deyimbilimin geliştirilmesinde Vinogradov'un sadece bazı gözlemlerinin dikkate alınabileceğini savunmuştur. Kunin bu görüşünü bir adım daha öteye götürerek, deyimbilimin bağımsız bir dilbilim dalı hâline gelmediğini, sözcükbilimin bir alanı olmaktan öteye geçemediğini belirtmiştir (Kunin 1970: 8-9). A. İ. Smirnitskiy de deyimbilimi bağımsız bir dilbilim dalı olarak kabul etmemiştir. Smirnitskiy'nin bu görüşünü şu ifadesinden anlamak mümkündür: "*Deyimsel birleşme her ne kadar sözcükbilim alanı olan deyimbilimin inceleme konusu olsa da, bir dilin sözdizimsel yapısı incelenirken de mutlaka deyimsel birleşme*

dikkate alınmalıdır" (Smirnitskiy 1957: 53-54). Görüldüğü gibi, bazı dilbilimciler deyimbilimin Vinogradov'un çalışmalarıyla birlikte bağımsız bir disiplin olarak net bir ifade kazandığını savunurken, bazıları bunun aksine deyimbilimin sözcükbilimden ayrı tutulamayacağını savunmuşlardır.

Deyimbilim için "*dilin deyimsel sisteminin bugünkü durumunu ve tarihsel gelişimini inceleyen bir dilbilim dalı*" tanımlamasını yapan N. M. Şanskiy, bu alanın temel sorununun ise "*geçmişte ve günümüzde bir taraftan sözcük hazinesi ve sözcük yapımıyla, diğer taraftan dilbilgisiyle karşılıklı ilişki içerisinde olan dilin deyimsel sistemini kavrama*" olduğunu söylemiştir (Şanskiy 1996: 4). Deyimbilim bağımsız bir dilbilim dalı olarak ilk kez Sovyet dilbilimci Polivanov tarafından ortaya atılmış ve Polivanov "*sözcük hazinesinin sözcüklerin bireysel leksik anlamlarını; morfolojinin sözcüklerin biçimsel anlamlarını; sözdiziminin sözcük birleşimlerinin biçimsel anlamlarını incelediğini*" ileri sürmüştür. Polivanov ve Vinogradov'dan sonra deyimbilimi bağımsız bir dilbilim dalı olarak yeniden gündeme getiren dilbilimci Larin olmuştur (Kunin 1970: 10). Larin deyimbilimin gelişimini henüz tamamlamadığını ve "*gizli gelişim*" aşamasında olduğunu savunmuş, materyalin kendisine deyim, bu ifadelerle ilgilenen bilim alanına deyimbilim denmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Saltıkov Şedrin ve başka yazarların "*deyimleri üzerine*" örneğinden yola çıkarak Larin, aynı şekilde bu çalışmalarda geçen materyalin kendisini deyim, bu ifadelerin araştırma alanını ise deyimbilim olarak nitelemiştir. Ayrıca "*iş dili deyimleri*" üzerinden örnek veren Larin, yapılan çalışmalarda dilde sürekli kullanımdan dolayı dile aynı şekilde yerleşen basmakalıp ifadelerin sadece bir listesinin olduğunu ve o dile ait deyimlerin zenginliğinden bahsedildiğini, fakat bir dilbilim dalı olarak deyimbilimin kullanılmadığını, bu alanın bir disiplin olarak ayrı tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Larin'e göre deyimsel veya karmaşık bir yapıya sahip olsa dahi, basit bir sözcük deyimbilim alanına dâhil edilmemeli, yalnızca bazı sözcük birleşimleri bu alana dâhil edilmelidir. Ayrıca Larin, "*dilsel bir birlik olarak sözcük birleşimi, sözcüğün ve cümlenin arasında durur. Sözcükler gibi sözcük birleşimleri de cümle oluşturmak için gerekli olan materyali teşkil ederler*" (Larin 1977: 126) diye de eklemiştir.

20. yy'ın 50'li ve 60'lı yıllarında, Larin'in *Deyimsel Birleşimleri İnceleme Yöntemleri ile İlgili (О методах изучения фразеологических сочетаний, 1954)* ve *Deyimbilim Üzerine Denemeler (Очерки по фразеологии, 1956)*, İ. İ. Çernışeva'nın *Çağdaş Alman Dilinin Deyim Materyalinin Sistemleştirilmesi İlkeleri (Принципы систематизации фразеологического материала современного немецкого языка, 1956)*, S. G. Gavrin'in *Çağdaş Rus Dili Deyimlerinin Leksik-Anlambilimsel ve Dilbilgisel Analiz Sorunları (Вопросы лексико-семантического и грамматического анализа фразеологических единиц современного русского языка, 1962)*, N. N. Amosova'nın *İngiliz Deyimbiliminin Temelleri (Основы английской фразеологии, 1963)*, V. L. Arhangelskiy'nin *Çağdaş Rus Dilindeki Sabit İfadeler (Устойчивые фразы в современном русском языке, 1964)* gibi çalışmalarında Sovyet dilbilimciler deyimbilimin bağımsız bir disiplin olduğu kanaatine varmışlardır. A. İ. Smirnitskiy'nin *İngiliz Dilinin Söz Varlığı (Лексикология английского языка, 1956)*, İ. V. Arnold'un *Çağdaş İngiliz Dilinin Söz Varlığı (Лексикология современного английского языка, 1959)*, M. M. Guhman'ın *Kısmi ve Tam Sözcük Birleşimlerinin Özel Bir Türü Olarak Fiilli Analitik Yapılar (Глагольные аналитические конструкции как особый тип сочетаний частичного и полного слова, 1955)* gibi çalışmalarında ise, deyimler sözcük hazinesine, deyimbilim sözcükbilime dâhil edilmiştir (Kunin 1970: 10-11). Kısaca, deyimbilim kavramı bazı dilbilimcilere göre deyimsel ifadeleri inceleyen bağımsız bir dilbilim dalı olarak kabul edilirken, bazılarına göre ise, sözcükbilimin içerisinde ele alınması gereken bir alandan ibarettir. Durum böyle olunca, Rus dilinde deyimbilime dâhil edilecek ifadelerin kapsamı da birçok dilbilimciye göre farklılık göstermektedir.

Deyimbilim kavramına iki farklı yaklaşım

Deyimbilimin kapsamı konusu deyimbilim problemlerinden biridir. Bu önemli konuyu Rus deyimbilimi üzerine çalışan bilimadamları iki farklı yaklaşım içerisinde ele almış ve çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Atasözleri, alıntılar, özlü sözler gibi dil sisteminde cümleyle ilişkili olan bu ifadeler deyimbilim kapsamına dâhil edilmeli mi, yoksa edilmemeli mi? sorusu bu alanda çalışmalar yapan dilbilimciler arasında fikir ayrılığına neden olmuş, bu görüş ayrılığından deyimbilimin kapsamını oluşturan iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Günümüzde de tartışma konusu olmaya devam eden bu iki yaklaşım, deyimbilimin sınırlarının belirlenmesi için de oldukça önemli bir basamaktır.

Geçmişten başlayarak, günümüze kadar uzanan süreçte deyimbilim kavramının yanı sıra, deyimbilimin sınırlarıyla ilgili de çok sayıda görüş ortaya konmuştur. Bazı dilbilim uzmanları sadece sabit sözcük birleşimlerini deyimbilim kapsamına dâhil ederken, bazıları ise sözcük birleşimlerinin tamamını bu alana dâhil etmiştir. Deyimbilimin kapsamıyla ilgili bu sorun, Rusça deyimlerin bazı ölçütlere göre belirlenmesiyle ilgilidir. Rus dilinde bu ölçütler "*sabitlik, anlamsal bütünlük, yeniden üretilebilirlik, yapısal açıdan farklı seçeneklerin veya yeni bir oluşumun olasılığı, diğer dillere çevrilememe*" olarak belirlenmiştir. Bir bütün olarak bakılacak olursa deyim, mecâzî bir anlama sahip olan sabit sözcük birleşimidir (Molotkov 1968: 7).

A. M. Babkin, V. P. Jukov gibi dilbilimciler yapmış oldukları çalışmalarda deyimbilim kavramını yalnızca sabit sözcük birleşimleriyle sınırlandırmış, A. V. Kunin, A. D. Rayhşteyn gibi dilbilimciler ise sadece sözcükle ilişkili olan sabit sözcük birleşimlerini değil, aynı zamanda cümleyle ilişkili olan sabit ifadeleri de deyimbilim kapsamına dâhil etmişlerdir. Kısaca, bahsedilen ikinci yaklaşıma sabit sözcük birleşimlerinin yanı sıra, atasözleri, pogovorki,[4] özlü sözler, alıntılar vb. gibi cümleyle ilişkili, bağlantılı birimler de dâhil edilmiştir. Deyimbilimin kapsamını belirleyen bu iki yaklaşım, deyimleri iki ayrı sınırlandırma altında incelemenin de temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımların sınırları her ne kadar belirtilmişse de, deyimbilimin kapsamıyla ilgili dilbilimciler arasında herhangi bir fikir birliği bulunmamaktadır (Alefirenko, Semenenko 2009: 13-16). Çalışmamızın devamında dilbilimcilerin görüşleriyle birlikte detaylı olarak açıklanacak olan bu iki yaklaşımdan ilki "dar anlam", ikincisi ise "geniş anlam" olarak ele alınacaktır.

Dar anlam, bir olguyu veya eylemi niteleme özelliğine sahip, cümle ögesi görevi gören, yapısal açıdan sözcük birleşimi, anlamsal açıdan sözcüğe eşdeğer olan deyimleri kapsayan yaklaşımdır. Vinogradov, A. İ. Fedorov gibi dilbilimcilerin yanı sıra, N. N. Amosova, Ye. A. İvannikova, A. İ. Molotkov, S. İ. Ojegov gibi dilbilimciler de deyimleri dar anlamda ele almış, bu tür ifadeleri diğer sözcük birleşimlerinden ayırmak için "*deyimin anlamsal bütünlüğü, bir ifadenin anlamının, onu oluşturan sözcüklerin anlamlarının toplamından çıkarılamazlığı*" gibi bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu tür bir yaklaşımda sabitlik ve yeniden üretilebilirlik gibi özellikler dikkate alınmamaktadır. Önemli olan deyimin anlamsal bütünlük çerçevesinde imgeleme özelliğidir. Ayrıca bu bilimadamları aforizmaları, özlü sözleri, atasözü ve 'pogovorka' türündeki ifadeleri deyimlerden ayrı tutmuşlardır (Turkulets 2015). Yani dar anlamda ele alınan deyimlerin temeli bütünsel bir anlama sahip olmalarına ve onları oluşturan sözcüklerin kendi anlamlarının dışında farklı bir anlamı ifade

[4] Пословица ve поговорка terimleri birbiriyle karıştırılmamalıdır. Birçok Rusça-Türkçe sözlükte her iki terimin anlamı için "atasözü" sözcüğü verilse de, iki terim arasında farklar bulunmaktadır. Пословица tamamlanmış bir düşünceyi ifade eden tam bir cümle, поговорка ise tamamlanmamış bir düşünceyi ifade eden kısa ifade veya sözcük birleşimi anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://chtoby-pravilno.ru/poslovicy-pogovorki/, Erişim Tarihi: 31.03.2020

etmelerine dayandırılmakta ve bu ifadelerin bileşiminde bulunan sözcükler ayrı bir şekilde kendi anlamlarına bölünememektedir. "*Bu birleşimler sadece etimolojik olarak, çağdaş dil sisteminin dışında, tarihsel açıdan bölünebilirler*" (Larin 1956: 1). Rus dilinde deyimlerin kapsamı ve sınırlılıklarıyla ilgili yaklaşımlar genel olarak Vinogradov'un belirlemiş olduğu deyim sınıflandırması temelinde ele alınmaktadır. *Dilbilimsel Bir Disiplin Olarak Rus Deyimbilimin Temel Kavramları (Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины, 1946)* çalışmasında Vinogradov atasözleri gibi cümleyle ilişkili olan ifadeleri deyimsel birlikler grubu altında incelemiş, fakat daha sonra yapmış olduğu *Rus Dilindeki Deyimlerin Temel Türleriyle İlgili (Об основных типах фразеологических единиц в русском языке, 1947)* çalışmasında ise, Rus deyimbilim sisteminde temel olarak kabul edilen sınıflandırmasına atasözü ve 'pogovorka' türündeki cümleyle ilişkili ifadeleri dâhil etmemiş, deyimleri dar anlamda ele almıştır. Deyimbilim kapsamı içerisinde Vinogradov anlamsal bitişikliklerine göre deyimleri üç gruba ayırmıştır:

1-Deyimsel kaynaşmalar

Vinogradov tarafından 'idiom' olarak da adlandırılan deyimsel kaynaşmaların bileşiminde bulunan ögelerin arasında anlamsal açıdan hiçbir bağ bulunmamaktadır. Deyimsel kaynaşmaları oluşturan birimlerin anlamsal açıdan bölünememesi bu ifadelerin en temel özelliğidir. Örneğin; *как пить дать* – mutlaka, ne olursa olsun; *показать кузькину мать* – dünyanın kaç bucak olduğunu göstermek; *собаку съел* – işin kurdu olmak; *как ни в чем не бывало* – hiçbir şey olmamış gibi; *сбоку припёку* – yamak, yanaşma, yardımcı; *у черта на куличках* – cehennemin dibinde; *к черту на кулички* – cehennemin dibine; *не в зуб толкнуть* – hiçbir şeyden anlamamak (çakmamak).

Vinogradov deyimlerin bölünmezlik özelliğiyle ilgili dört tip deyimsel kaynaşma belirlemiştir:

1. Dilde kullanılmadığı için, bileşiminde anlaşılamayan sözcükler bulunan deyimsel kaynaşmalar. Örneğin; у черта на куличках – cehennemin dibinde; во всю Ивановскую – avazı çıktığı kadar; olanca gücüyle; попасть впросак – yaş tahtaya basmak.
2. Yapısal açıdan sözcük birleşimleri kurallarına uymayan, sözdizimsel açıdan belli bir bütünlük içerisinde olan dilbilgisel arkaizmlerden oluşmuş deyimsel kaynaşmalar. Örneğin; ничтоже сумняшеся – bir an bile şüphe etmeden; была – не была! – ne olursa olsun!; и вся недолга! – işte bu kadar!
3. Etkileyici bir bireyselleşmeye maruz kalmış, bu nedenle hem sözcüksel açıdan hem de anlamsal açıdan bölünemeyen deyimsel kaynaşmalar. Örneğin; чего доброго – yoksa (hoş olmayan herhangi bir durumla ilgili kullanılmaktadır); вот тебе и на – bir bu eksikti.
4. İfadeyi bütün olarak anlayabilmek için, bileşiminde bulunan ögelerin sözcük anlamlarının tek başına herhangi bir önem taşımadığı, bütünsel anlam birliğini temsil eden deyimsel kaynaşmalar. Örneğin; сидеть на бобах – avucunu yalamak; души не чаять в ком-нибудь – birini taparcasına sevmek.

Yapılan sınıflandırmaya bakıldığında, anlamsal açıdan sözcüğe eşdeğer, sözdizimsel açıdan cümle ögesi veya cümlenin bütünü görevinde olan, bileşik yapıdaki sözcüklere denk ifadeler deyimsel kaynaşma olarak belirlenmiştir.

2-Deyimsel birlikler

Sözcüksel ögelerin anlamlarının bir araya gelmesiyle oluşan deyimsel birlikler, tek başlarına bütünsel bir anlamı ifade etmekte ve sahip olduğu bu özellikten dolayı deyimsel kaynaşmalardan ayrılmaktadır. Deyimsel birlik ve deyimsel kaynaşmanın arasındaki farkı ortaya koyan Vinogradov, deyimsel birliklerin dilde sabit, kalıplaşmış ifadelere dâhil edilebileceğini, bu özelliğiyle de deyimsel

kaynaşmalara benzediğini belirtmiştir. Deyimsel birlikler bileşimlerinde bulunan sözcüklerin sahip oldukları mecâzî anlamdan ziyade, sözdizimsel yapıdan meydana gelmektedir. Bu ifadelerdeki dilbilgisel değişimler ise, bileşimlerindeki sözcüklerin anlamsal özelliklerine bağlı olabilir. Vinogradov'a göre, deyimsel kaynaşmalar anlamsal olarak bölünmeyen sözcüklerden meydana gelirken, deyimsel birlikler bileşimlerindeki ögeler hem mecaz hem de doğrudan bir anlama sahip olan sözcüklerden oluşmaktadır. Örneğin; *держать камень за пазухой* – kin gütmek; *выносить сор из избы* – kirli çamaşırlarını ortaya dökmek; *у кого-нибудь семь пятниц на неделе* – günü gününe uymaz; *стреляный воробей* – kaçın kurası; *мелко плавать* – derin sularda yüzmek; *кровь с молоком* – al yanaklı; *последняя спица в колеснице* – toplumda değersiz olan kimse; *плясать под чужую дудку* – birinin ağzına bakmak; *без ножа зарезать* – zor duruma sokmak; *язык чесать* – çene çalmak; *языком чесать* – çene çalmak; *из пальца высосать* – olmayacak bir şeyi uydurmak; *первый блин комом* – siftah iyi olmadı; *плыть по течению* – akıntıya kürek çekmek; *всплыть на поверхность* – meydana çıkmak.

Vinogradov deyimsel birliklerin dört temel özelliğini şöyle belirlemiştir:

1. Deyimsel birliklerin bileşiminde bulunan ögeler mecâzî ve canlı bir anlama sahiptir, bu özellik bu tür ifadeleri bölünmez kılar, fakat bu mecazlılık ve bütünlük her zaman anlaşılır değildir, bazen sadece hissedilir.
2. Bu deyimsel birlikler duyguyu aktarmada oldukça zengin bir imgelemeye sahiptir.
3. Bu deyimlerin bileşiminde bulunan hiç bir bileşenin yerine eş anlamlı bir başka sözcük kullanılamaz.
4. Bir bütün olarak deyimsel birlikler eş anlamlısı olan başka bir sözcük veya ifadeyle değiştirilebilir.

Vinogradov deyimin yapısında bu dört özelliğin aynı anda bulunamayacağını, fakat bir ifadeye deyimsel birlik diyebilmek için, bu dört özellikten en az birinin bulunmasının yeterli olduğunu belirtmiştir.

3-Deyimsel birleşmeler

Vinogradov tarafından "s*özcüklerin serbest olmayan anlamlarının uygulanmasıyla oluşan ifadeler*" olarak tanımlanan deyimsel birleşmeler sayı olarak Rus dilinde en fazla grubu oluşturan ifadelerdir. Bu ifadelerin bileşiminde bulunan ögeler her ne kadar birbiriyle uyum içerisindeymiş gibi görünse de, deyimsel birleşmelerin en önemli özelliği, her sözcüğün kendine ait özel bir anlamının olması ve deyim içerisinde bu anlamın ayrı şekilde hissedilmesidir. Bu ifadelerin bileşiminde anlamsal açıdan sabit, bağlı sözcükler bulunmaktadır, bundan dolayı bu birleşmelere tamamen bağımsız ifadeler demek doğru değildir. Bunun yanı sıra, sabit olan sözcük, eş anlamı olan bir başka sözcükle yer değiştirebileceğinden, bahsedilen sözcük anlamsal olarak ayrı olma özelliğini kaybetmez. Örneğin; *расквасить нос* – разбить нос – kötü bir şekilde dövmek; *обагрить кровью* – окрасить кровью – kana bulamak; *сардоническая улыбка* – язвительно-насмешливая улыбка – alaycı gülümseme.

Molotkov'un editörlüğünde hazırlanan *Rus Dili Deyimler Sözlüğü (Фразеологический словарь русского языка)* çalışmasının giriş bölümünde deyimlerin, atasözü ve 'pogovorka' gibi cümleyle ilişkili olan ifadelerden açık şekilde ayrıldığından ve deyimlerin bu tür ifadelerin "*birer prototipi*" olamayacağından bahsedilmiştir (Molotkov 1968: 16). Ayrıca, Molotkov bu sözlük çalışmasına deyimsel birleşmeleri, atasözü ve 'pogovorka' türündeki ifadeleri, özlü sözleri ayrı tutarak, sadece deyimsel kaynaşmaları ve deyimsel birlikleri (idioma) dâhil etmiştir (Turkulets 2015). Bütün sabit

sözcük birleşimlerinin deyimsel birim olup olmadığı sorusunun yanıtını arayan Ojegov ise, *железная крыша* – demir çatı, *пить чай* – çay içmek, *каменный дом* – taş ev vb. türündeki sözcük birleşimlerinin konuşma esnasında kolay bir şekilde oluşturulan, konuşmacı için tipik ifadeler olduğunu belirtmiştir. Ojegov'a göre, bu tür sözcük birleşimleri dildeki kullanımları sırasında oldukça durağandır ve bu ifadelerin bu özelliği konuşma sırasında yeniden üretilebileceklerini gösterir. Ancak konuşmada yeniden üretilebiliyor olmaları, bu ifadelere deyimsel birim demek için yeterli değildir. Bir ifade sabitlik özelliğinin yanı sıra, bütünsel bir anlama sahip olma gibi deyimselliğin diğer özelliklerini de taşıyor olması gerekmektedir (Ojegov 1957: 197-198). Deyimleri dar anlamda ele alan Ojegov'un bu yaklaşımından yola çıkarak bütün sabit sözcük birleşimleri deyimdir diyemeyiz.

Deyimleri dar anlamda ele alan V. N. Teliya ise, deyim özelliklerini "*bir olguyu veya eylemi ifade etme, tam veya kısmi deyimsellik, sabitlik, bir kaç sözcükten oluşma, ayrı bir şekilde oluşma, yeniden üretilebilirlik*" olarak sıralamıştır (Teliya 1996: 56,58). Ayrıca, dilin envanteri olarak kabul ettiği, bir olguyu veya eylemi ifade eden deyimlerin deyimbilim kapsamına dâhil edilebileceğinin (Teliya 1996: 75) altını çizen Teliya, deyimbilimin kapsamıyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

> "Bazı yazarlar deyimbilim kapsamına deyimler (idioma) ve deyimsel birleşimler olmak üzere sadece bu iki grubu, diğerleri ise atasözlerini ve 'pogovorka' türündeki ifadeleri de dâhil etmişlerdir. Bu sınıflandırmaya bazen konuşmadaki basmakalıp ifadeler, farklı türdeki klişeler ve özlü sözler eklenir. Bu türdeki bütün birimler iki ölçüt altında birleşmektedir: bir kaç sözcükten oluşma ve yeniden üretilebilirlik. Başka bir deyişle, deyimbilimin geniş kapsamını sözcük olarak değil, hazır şekilde yeniden üretilebilen her şey olarak tanımlamak mümkündür" (Teliya 1996: 58).

Teliya, yeniden üretilebilirlik temeline dayanan altı birleşim veya ifade türü belirlemiştir:

1) Bu grupta deyimsel birleşimlerin ele alındığı "*sözcüksel deyimbilim*" yer almaktadır. Bu grup altında incelenen deyimler, bir olguyu veya eylemi niteleme ve yapısal-anlamsal özelliklerine göre bütünlük içerisindedir. Bu deyimler, hedef dilde eşdeğeri bulunmayan, o dile çevrilemeyen ifadelerdir. Vinogradov'un sınıflandırmasındaki deyimsel kaynaşmalar da bu gruptadır. Anlamsal özelliklerine göre bu deyimler bölünemeyen ifadelerdir, ayrıca duyguyu ifade etmekle birlikte, herhangi bir toplumun etnik-kültürel özelliklerini de yansıtırlar. Örneğin; *бить баклуши* – aylak aylak gezmek; *выносить сор из избы* – kirli çamaşırları ortaya dökmek; *жить на широкую ногу* – paraya para dememek. Bu grupta ele alınan bu deyimlerin yanı sıra, günümüzde dilbilimciler *биться как рыба об лед* – akıntıya kürek çekmek; *схватывать на лету* – leb demeden leblebiyi anlamak; *приходить в голову* – aklına gelmek gibi bileşiminde arkaizm bulunmayan deyimlerin de ayrı bir sınıflandırmasının yapılmasını önermişlerdir.

2) Bu grupta bilimsel terimler ve resmi-iş diline ait terimler gibi "*terim adları*" yer almaktadır. Örneğin; *Совет министров* – Bakanlar Kurulu; *Верховный совет* – Yüksek şûra; *Совет народных депутатов* – Milletvekilleri Konseyi. Ayrıca, Vinogradov'un sınıflandırmasındaki deyimsel birleşmeler de bu gruptadır. Bu deyimsel birleşmelerde ikinci kısımda bulunan sözcük serbest, bağımsız sözcük, birinci kısımda bulunan sözcük ise, serbest olmayan, bağımlı sözcüktür ve bağımlı olan bu sözcükler tek başlarına bir anlam ifade etmezler, bu nedenle bu deyimlere bölünemeyen, sabit ifadeler de denilmektedir. Örneğin; *закадычный друг* – canciğer kuzu sarması; *повесить нос* – hüzün çökmek; *телячий восторг* – zıptapoz heyecan.

3) Bu grupta tanışma, selamlaşma, vedalaşma, tebrik etme, özür dileme, tavsiyede bulunma, rica etme gibi konuşma etiğiyle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Örneğin; *доброе утро* – günaydın; *до*

скорой встречи – görüşmek üzere; *повторите пожалуйста* – lütfen tekrar edin; *здравствуйте* – merhaba.

4) Bu grupta yazarın eserinde kullandığı, üslubunu yansıtan, kendine ait ifadeler yer almaktadır. Örneğin; *Краткость - сестры таланта* – Kısa ve öz yazmak yeteneğin kardeşidir. (A. P. Çehov)

Ayrıca gazete diline ait basmakalıp ifadeler de bu gruba dâhil edilmiştir.

> Örneğin; "*Проект «Культурный код» позволит улучшить облик российских городов, заверил сопредседатель центрального штаба ОНФ Алексей Комиссаров. «В рамках проекта будут созданы масштабные художественные работы на фасадах домов. Молодые художники получат шанс реализовать свой талант в художественных работах на 60-метровых фасадах домов, станут причастными к изменениям городской среды и появлению музеев современного искусства под открытым небом», — объяснил суть программы он.*" (https://lenta.ru/news/2020/02/11/culture_code/, ET: 11.02.2020)

Yukarıda gazete metninde kullanılan *облик российских городов* – Rus şehirlerinin görünümü; *получить шанс* – şansını denemek; *реализовать свой талант* – yeteneğini fark etmek; *стать причастными к чему-либо* – bir şeyle ilgisi olmak; *городской среды* – şehir muhiti gibi ifadeler bu gruba örnek olarak gösterilebilir.

5) Bu gruba atasözleri ve 'pogovorka' türündeki ifadeler dâhil edilmiştir. Atasözleri yapıları bakımından daha uzun, 'pogovorka' türündeki ifadeler ise daha kısa olduğundan, bu ifadeler arasında gözle görülür derecede bir ayrım vardır. Örneğin; *стреляного воробья на мякине не проведешь* – kaçın kurası; *цыплят по осени считают* – gün doğmadan kimliği söylenmez; *на чужой каравай рот не разевай* – başkasının malına göz dikme; *ешь пироги с грибами, а язык держи за зубами* – üzümünü ye bağını sorma gibi ifadeler Rus deyim sisteminde atasözü, *хороша ложка к обеду* – geçti Bor'un pazarı (sür eşeğini Niğde'ye); *дорого яичко к красному дню* - geçti Bor'un pazarı (sür eşeğini Niğde'ye) gibi ifadeler ise 'pogovorka' olarak kullanılmaktadır.

6) Bu grupta alıntılar, özlü sözlerin yanı sıra, fıkralar, şiirler, fabllar yer almaktadır. Örneğin; İ. A. Krılov'a ait olan "*Лебедь, щука и рак* – Kuğu, Turna Balığı ve Yengeç" adlı masalından "*insanlar kendi arasında anlaşamadığı için yapılacak işin çözüme kavuşmadığı, aynı şekilde kaldığı*" anlamına gelen "*А воз и ныне там*" ifadesi bu gruba örnektir.

Teliya deyimlerin kapsamıyla ilgili yapmış olduğu bu sınıflandırmayı kısaca şu şekilde özetlemiştir:

> "*Deyimbilim-1 sözcük birleşimlerinin deyimselliğini ve bu ifadelerin gösterge fonksiyonlarını inceleyen dilbilim dalı, Deyimbilim-2 sözcüklerin anlamlarının birbirleriyle ilişkilendirilmesini (leksik, semantik ve leksik-dilbilgisel yönleriyle) ve sözcüklerin anlam ilişkisinin gösterge fonksiyonlarını inceleyen dilbilim dalı, Deyimbilim-3 dildeki basmakalıp ifadeleri inceleyen dilbilim dalı, Deyimbilim-4 her yazarın kendine ait kullandığı ifadelerin üslup özelliklerini inceleyen dilbilim dalı, Deyimbilim-5 'paremiyoloji' dalı, Deyimbilim-6 ise ansiklopedik bir sözlük oluşturmak amacıyla "alıntı" olarak anlaşılan özlü sözleri bir araya getiren uygulamalı dilbilim dalıdır*" (Teliya 1996: 75).

Geniş anlam, bileşiminde cümle ögesi görevi gören, bir olguyu veya eylemi niteleme özelliğine sahip deyimsel birimlerin yanı sıra, atasözü ve 'pogovorka' türündeki ifadeler, özlü sözler gibi cümle ögesi görevi görmeyen, tamamlanmış bir eylemi sunan, cümle şeklindeki bağlantılı ifadeleri de bulunduran yaklaşımdır (Latış: 1). Bu yaklaşımın temelinde ise "sabitlik, yeniden üretilebilirlik ve ayrı bir şekilde oluşma" gibi özellikler bulunmaktadır (Turkulets 2015).

Deyimleri geniş anlamda ele alan çok sayıda dilbilimci olmuştur. O. S. Ahmanova, M. M. Kopılenko ve Z. D. Popova, A. V. Kunin'in yanı sıra, V. L. Arhangelskiy, L. A. Bulahovskiy, Ye. M. Galkina-Fedoruk, A. A. Reformatskiy, N. M. Şanskiy, A. İ. Yefimov gibi bilimadamları "*asıl deyimlerle birlikte deyimbilime atasözü türündeki ifadelerin, özlü söz hâline gelen alıntıların, karmaşık terimlerin dâhil olduğu görüşünü savunmuş ve bu tür ifadeleri deyimsel ifadeler olarak adlandırmışlardır*" (Valgina, Rozental, Fomina 2002: 90). V. P. Jukov ise şöyle bir ifade kullanmıştır: "*Deyimin sözcük birleşimi düzeyindeki sınırı deyimsel birleşme, cümle düzeyindeki sınırı ise, atasözleri, 'pogovorka' türündeki ifadeler ve özlü sözlerdir*" (Jukov 2006: 15). Vinogradov'un *Dilbilimsel Bir Disiplin Olarak Rus Deyimbiliminin Temel Kavramları (Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины)* adlı makalesinde atasözleri ve 'pogovarka' türündeki ifadeleri deyimsel birlikler grubu altında incelediği gibi, V. L. Arhangelskiy de bu tür ifadelerin deyimsel birlikler kategorisi altında incelenmesi gerektiği görüşünü savunmuş ve şöyle bir ifade kullanmıştır: "*Deyimsel birlikler (фразеологические единства) kategorisi açık sansür sınırlarına sahip değildir ve farklı dil birimleri içerebilir"* (Arhangelskiy 1964: 193).

Rus deyim sistemini anlayabilmenin yolunun, deyimlerin özelliklerini sözcüklerden ayrı, bağımsız bir disiplin olan deyimbilimin içerisinde incelemekten geçtiğini (Şanskiy 1996: 20) söyleyen Şanskiy ise, Vinogradov'un anlamsal açıdan yapmış olduğu sınıflandırmaya ek, 'deyimsel ifadeler' olarak adlandırdığı bir deyim grubu daha belirlemiştir. Bu deyimsel ifadelerin temel özellikleri şunlardır:

- Sözcük birleşimlerine veya sözcüklere bölünebilirler.
- Bu ifadelerin bileşimindeki ögeler anlamsal olarak bağımsız bir şekilde kullanılabilen sözcüklerdir.
- Serbest sözcük birleşimlerine benzemektedirler.
- Konuşma sırasında sabit bir anlama sahip olan ifadeleri konuşmacı yeniden üretir.
- Bu ifadeler konuşmanın durumuna göre oluşturulur (Şanskiy 1996: 69-70).

Ayrıca Şanskiy bu deyimsel ifadeleri iki gruba ayırmıştır:

1) *Человек – это звучит гордо* (M. Gorkiy) – İnsan sözcüğü kulağa gurur verici geliyor; *Без труда не вытащить и рыбку из пруда* – Emek olmadan yemek olmaz; *Суждены нам благие порывы* (N. A. Nekrasov)– İyi niyetimiz kaderimiz olacaktır gibi cümle şeklindeki, yükleme sahip sözcük birleşimleri olarak ifade edilen bağlantılı ifadeler.

2) *Трудовые успехи* – verilen emeğin iyi sonuçları; *на данном этапе* – bu aşamada; *высшее учебное заведение* – Yüksek Öğretim Kurumu gibi sözcük birleşimi türündeki, bir olguyu veya eylemi niteleyen ifadeler (Şanskiy 1996: 70).

Deyimleri geniş anlamda ele alan Şanskiy'e göre, deyimbilimin kapsamı belirlemiş olduğu bu deyimsel ifadeler, yani "*ögeleri anlamsal bütünlük içerisinde ve hazır şekilde bulunan, yeniden üretilebilirliklerine göre sözcüklere eşdeğer olan sabit sözcük birleşimleridir*." Ayrıca, *поставить на ноги* – ayağa kaldırmak; *душой и телом* – bütün varlığıyla; *грудная клетка* – göğüs kafesi; *Без меня меня женили* – benim yerime karar verilmiş; *молоко на губах не обсохло* – ağzı süt kokmak; *отправиться на боковую* – gidip yatmak; *нож острый* – keskin bıçak; *Лес рубят – щепки летят* – her işte bir kusur olabilir türündeki ifadeler de sabit sözcük birleşimleridir. Sabit sözcük birleşimlerini, atasözlerini ve 'pogovorka' türündeki ifadeleri, yeniden üretilebilirlik özelliklerine göre, bir arada kullanan Şanskiy, Rusçada deyimlerin sınırlılıklarıyla ilgili görüşünü şu ifadesiyle dile getirmiştir:

> "Bazı sözcük birleşimlerinin deyimden sayılması veya tam tersine deyimsel ifadelerin sınırlarının ötesine götürülmesi, bu birimlerin yalın hâlde veya bağlı durumda olmalarıyla değil, hafızadan tamamen çıkarılıp çıkarılmadıklarıyla veya iletişim sürecinde ortaya çıkarılmış olmalarıyla belirlenir" (Şanskiy 1996: 4).

Deyimin belirlenmesinin sanıldığı kadar da zor olmadığını belirten Şanskiy, deyimi oluşturan sözcüklerin sınırlarının mutlaka olması, bu sınırların belirlenmesinde ise, sabit sözcük birleşimlerinin yeniden üretilebilirlik özelliğine sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir (Şanskiy 1996: 42-43). Bunlara ek olarak, Şanskiy "*hem sözcüğe eşdeğer olan birimlerin hem de anlamsal ve yapısal olarak cümleyle ilişkili olan birimlerin*" deyimbilim kapsamında birlikte incelenebileceği görüşünü savunmuştur (Şanskiy 1996: 4).

Genel Deyimbilim Üzerine Denemeler (Очерки по общей фразеологии) adlı çalışmada deyimbilimin kapsamıyla ilgili M. M. Kopılenko ve Z. D. Popova görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir: "*Deyimbilimin alanı dilbilgisel anlamı olan tek bir sözcük birimi birleşiminden, cümleye eşdeğer bir söz dizimi oluşturanlar dâhil olmak üzere birkaç sözcük biriminden oluşan birleşimlere kadar genişlemektedir*." Ortaya konan ifadeden de anlaşılacağı gibi, konuşmada yeniden üretilebilirlik özelliklerine göre, hem cümleye eşdeğer sözcük birleşimlerini hem de sabit sözcük birleşimlerini birlikte inceleyen Kopılenko ve Popova, bu ifadelerin tamamını deyimbilim kapsamına dâhil etmiş, deyimleri geniş anlamda ele almışlardır (Kopılenko, Popova 1978: 97-98). Deyimleri geniş anlamda ele alan bir başka dilbilimci A. İ. Yefimov ise, deyimbilimin kapsamıyla ilgili şöyle bir tanımlama yapmıştır:

> "İmgelem özelliğiyle, mecâzî olarak kullanım imkânıyla vb. diğerlerinden ayrılan bir sözcük birleşimi, tekrarlayan, iyi bilinen, özlü ifadeler hâline geldiğinde, bir sözcüğün serbest sözcüksel anlamının deyimsel olarak bağlantılı olduğu tüm sözcük birleşiminden anlaşıldığı yerde genelde deyimbilim başlar" (Yefimov 1954: 182).

Yefimov'un bu ifadesinden, belirli bir sınırlama koymadan, mecazlılık ve imgeleme özelliğine sahip tüm ifadeleri deyimbilim kapsamına dâhil ettiği anlaşılmaktadır. "*Sadece deyimleri (idioma) değil, aynı zamanda atasözleri, 'pogovorka' türündeki ifadeleri, yazarlara ait özlü sözleri, özlü şiir dizelerini, bilimsel ve terminolojik özelliğe sahip sabit ifadeleri, bazı basmakalıp ifadeleri, teknik ifadeleri*" de bu kapsama dâhil etmiştir (Yefimov 1954: 182).

P. A. Lekant'ın editörlüğü altında çıkan *Çağdaş Rus Dili (Современный русский язык)* adlı çalışmada ise, deyimbilimin kapsamına ilişkin, geniş anlam ve dar anlam olmak üzere deyimlerin her iki yaklaşımda kullanıldığı belirtilmiştir. Dar anlamda kullanılan deyim grubuna 'idioma' olarak da nitelendirilen deyimsel kaynaşmaların ve deyimsel birliklerin dâhil edildiği vurgulanmış, geniş anlamda ele alınan deyim türleri ise şu şekilde belirlenmiştir (Lekant, Dibrova, Kasatkin, Klobukov 2007: 62):

1) Cümle içerisindeki kullanımları anlamsal açıdan tek bir sözcüğe eşdeğer olan, bileşimindeki sözcükler anlamsal olarak bölünemeyen sabit birleşimler olarak nitelendirilen deyimler (idioma). Örneğin; 'kandırmak' anlamına gelen *вешать лапшу на уши,* 'kaçmak' anlamına gelen *дать стрекача*.

2) Bileşiminde bulunan ögelerden yalnızca biri sözdizimsel ve anlamsal açıdan bölünebilen, bileşenleri birbirleriyle ilişkili bir anlama sahip olan deyimsel birleşmeler. Örneğin; *закадычный друг* – canciğer kuzu sarması, *расквасить лоб* – yaralanmak.

3) Ait olduğu toplumun tecrübelerini aktaran, konuşma sırasında bağımsız bir şekilde kullanılan, sabit ifadeler olarak nitelendirilen atasözleri. Örneğin; *Что с возу упало, то пропало* – Atılan ok geri dönmez; *Любишь кататься, люби и саночки возить* – Gülü seven dikenine katlanır; *Бедность – не порок* – Fakirlik ayıp değil.

4) Mecâzî yönden bir olgunun veya eylemin gerçekliğini ortaya koyan, sabit ifadeler olarak metin içerisinde somut bir anlam kazanan 'pogovorka' türündeki ifadeler. Örneğin; *посмотрит – рублём подарит* – Kuzguna yavrusu şahin görünür; *Господь не выдаст – свинья не съест* – Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.

5) N. M. Şanskiy'nin deyimsel ifadeler olarak nitelendirdiği, herhangi bir yazara ait olan, sabit ifadeler olarak dile yerleşen özlü sözler. Örneğin; *Быть или не быть?* – Olmak ya da olmamak (W. Shakespeare); *А Васька слушает да ест* – Vaska ise dinliyor ve yemek yiyor (İ. A. Krılov); *На деревню дедушке* – Büyükbabanın köyüne (A. P. Çehov).

6) Sürekli kullanımdan dolayı dile yerleşmiş, klişeleşmiş basmakalıp ifadeler. Örneğin; *счастья в личной жизни* – hayatında mutluluklar, *всего хорошего* – hoşçakal; *выполнить и перевыполнить* – yapmak ve fazlasıyla yapmak.

Rus dilinde deyimbilim kapsamına dâhil edilen, geniş anlamda ele alınan deyim türlerinin genel özelliği, anlamsal ve yapısal açıdan sabit olmaları ve yeniden üretilebilirlik özelliğine sahip olmalarıdır. 'İdioma' olarak da tanımlanan, dar anlamda ele alınan deyimler, Vinogradov'un belirlemiş olduğu sınıflandırmadaki deyimsel kaynaşmalar ve deyimsel birliklerdir. Rusçada deyimsellik kavramı demek, "*dikkat çekmeyen, ne iyi ne kötü kimse*" anlamına gelen *ни рыба ни мясо*; "*yıkılmak, mahvolmak*" anlamına gelen *лететь вверх тормашками* vb. örneklerinde olduğu gibi, bütünsel bir anlama ve bölünemezlik özelliğine sahip olması demektir (Lekant, Dibrova, Kasatkin, Klobukov 2007: 62-63). Türk deyim sistemine ve Türk mentalitesine göre düşünüldüğünde, geniş anlamdaki yaklaşımdan ziyade, dar anlamdaki yaklaşım bize daha yakındır. Deyimbilim kapsamına bütün ifade türlerinin dâhil edilmesi yerine, 'idioma' olarak tanımlanan, bölünemeyen, bütünsel bir anlama sahip deyimlerin dâhil edilmesi bizim mantığımıza daha uygundur. Bütün bunların yanı sıra, yıllardır süregelen Rus dilinde deyimbilimin kapsamı ve sınırlılıklarıyla ilgili görüş ayrılığı daha uzun yıllar devam edecek gibi görünmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, Rusça deyimlerin kesin ve net bir şekilde sınırlarının belirlenememesidir.

Sonuç

Bağımsız bir dilbilim dalı olarak deyimbilimin kapsamı ve sınırlılıkları konusu Rus dilinde her zaman oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Atasözleri gibi cümle türündeki ifadelerin ve tüm sabit sözcük birleşimlerinin deyimbilim kapsamına dâhil edilip edilmemesiyle ilgili fikir ayrılığı deyimin sınırlarının da tam olarak netleştirilmesini zorlaştırmıştır, çünkü Rus dilinde deyimlerin sınırlarıyla iligili de tek bir ortak görüş bulunmamaktadır. Deyimin belirlenmesiyle ilgili ölçütler her bir dilbilimciye göre farklılık göstermiş, bu ölçütler genel olarak anlamsal bütünlük, sabitlik, yeniden üretilebilirlik vs. gibi özellikler olarak belirlenmiştir. Dar anlamdaki yaklaşımı benimseyen dilbilimciler deyimbilim kapsamına sadece bir eylemi veya olguyu niteleyen, yani 'nominatif' bir özelliğe sahip olan ifadeleri dâhil etmişlerdir. Bu ifadeler anlamsal açıdan bölünemeyen, bileşiminde bulunan her bir sözcük kendi anlamının dışında bütünsel bir anlama sahip olan, 'idioma' olarak da nitelendirilen deyimlerdir. Geniş anlamdaki yaklaşımı benimseyen dilbilimciler ise, deyimbilim kapsamına 'nominatif' özelliğe sahip, anlamsal bütünlüğe göre asıl deyim olan ifadelerin yanı sıra, atasözü, 'pogovorka' türündeki ifadeler, alıntılar, özlü sözler vs. gibi cümle ile ilişkili, bağlantılı, yani 'komunikatif' özelliğe sahip ifadeleri de dâhil etmişlerdir. Bu tür ifadeler de deyimbilim kapsamında

deyimsel ifadeler olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bilimadamları deyimsel ifadeleri bu iki farklı yaklaşım içerisinde incelerken, V. V. Vinogradov'un deyimsel kaynaşmalar, deyimsel birlikler, deyimsel birleşmeler olarak belirlediği sınıflandırmayı temel almışlardır.

Kaynakça

Alefirenko, N. F., Semenenko, N. N. (2009), Frazeologiya i paremiologiya, İzdatelstvo "Flinta", İzdatelstvo "Nauka", Moskva.

Arhangelskiy, V. L. (1964), Ustoyçivıye frazı v sovremennom russkom yazıke. Osnovı teorii ustoyçivıh fraz i problemı obşçey frazeologii, İzdatelstvo Rost. Un-ta, Rostov Na Donu.

Jukov, V.P., Jukov, A.V. (2006), Russkaya frazeologiya. – M.: Vısşaya şkola, Moskva.

Kopılenko, M. M., Popova, Z. D. (1978), Oçerki po obşçey frazeologii, İzdatelstvo Voronejskogo universiteta, Voronej.

Kunin, A. V. (1970), Angliyskaya frazeologiya, İzdatelstvo "Vısşaya şkola", Moskva.

Larin, B. A. (1977), İstoriya russkogo yazıka i obşçeye yazıkoznaniye (izbrannıye rabotı), Oçerki po frazeologii (o sistematizatsiyah i metodah issledovaniya frazeologiçeskih materialov)(1956), "prosveşeniye" Moskva.

Latış, V. V., K voprosu o granitsah kognitivnoy frazeologii, https://elib.bsu.by/bitstream/, Erişim Tarihi: 14.09.2020.

Lekant, P. A., Dibrova, Ye. İ., Kasatkin, L. L., Klobukov, Ye. V. (2007), Sovremennıy russkiy yazık, Pod redaktsiyey P. A. Lekanta, İzdaniye çetvertoye, stereotipnoye, Drofa, Moskva.

Ojegov, S. İ. (1974), O strukture frazeologii (1957), Leksikologiya, Leksikografiya, Kultura reçi, "Vısşaya şkola", Moskva.

Smirnitskiy, A. İ. (1957), Sintaksis angliyskogo yazıka, İzdatelstvo literaturı na inostrannıh yazıkah, Moskva.

Şanskiy, N. M. (1996), Frazeologiya sovremennogo russkogo yazıka, 4-ye., izd., ispr. i dop. SPb.: Spetsialnaya Literatura, Sankt-Peterburg.

Teliya, V. N. (1996), Russkaya frazeologiya, Semantiçeskiy, pragmatiçeskiy i lingvokulturologiçeskiy aspektı, -M.: Şkola «Yazıki russkoy kulturı», Moskva.

Turkulets, İ.A. (2015), K voprosu ob osobennostyah frazeologizmov s komponentami-somatizmami, Sovremennıye problemı nauki i obrazovaniya. -2015.- No 1 (çast 1), https://science-education.ru/ru/article/view?id=18523, Erişim Tarihi: 10.09.2020

Valgina, N. S., Rozental, D. E., Fomina M. İ. (2002), Sovremennıy russkiy yazık, 6-ye izd., "Logos", Moskva.

Vinogradov, V. V. (1977), Osnovnıye ponyatiya russkoy frazeologii kak lingvistiçeskoy ditsiplinı (1946), İzbrannıye trudı, Leksikologiya i leksikografiya, İzdatelstvo Nauka, Moskva.

Vinogradov, V. V.(1977), Ob osnovnıh tipah frazeologiçeskih yedinits v russkom yazıke (1947), İzbrannıye trudı, Leksikologiya i leksikografiya, İzdatelstvo Nauka, Moskva.

Voynova, L.A., Jukov, V.P., Molotkov, A.İ., Fyodorov, A.İ. (1968), Frazeologiçeskiy slovar russkogo yazıka, Pod redaktsiyey A.İ. Molotkova, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, İzdatelstvo "Sovetskaya Entsiklopediya", Moskva.

Yefimov, A. İ. (1954), O yazıke hudojestvennıh proizvedeniy, İzdaniye vtoroye, Gosudarstvennoye uçebno-pedagogiçeskoye izdatelstvo ministerstva prosveşeniya RSFSR, Moskva.

https://lenta. ru/news/2020/02/11/culture_code/, Россияне выберут площадки фестивалей «Культурного кода», Erişim Tarihi: 11.02.2020